

Ποίημα: Παιδί του αγνοούμενου

Ποιητική συλλογή: «Οδυσσέας Αστέρης», Κέδρος, 2018

Ερμηνευτική προσέγγιση (Αυτοσχόλιο)

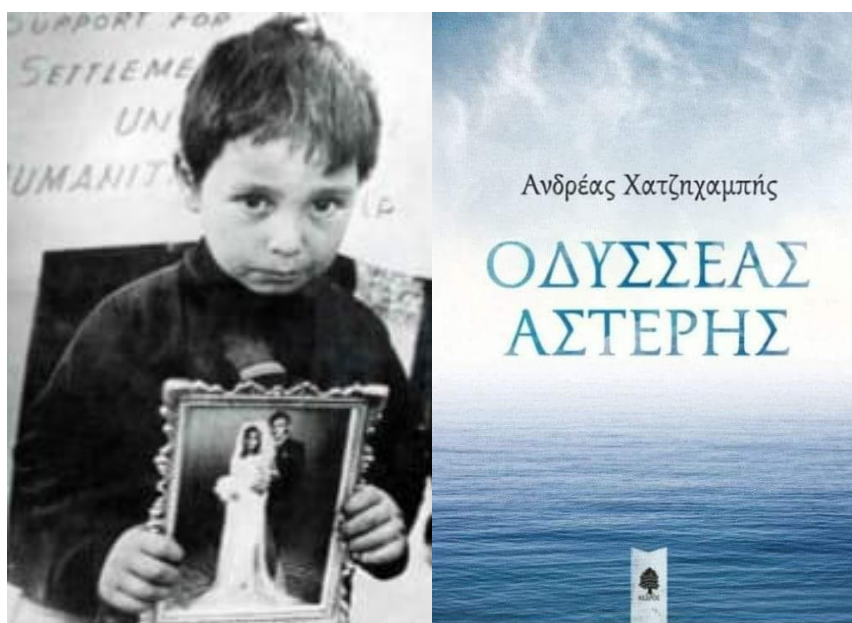
Πρόταση για Συνανάγνωση με:

«Στα στέφανα της κόρης του», Κ. Χαραλαμπίδη

(εστίαση ερμηνευτικής προσέγγισης)

«Παιδί με μια φωτογραφία», Κ. Χαραλαμπίδη

«Της εισβολής», Κ. Μόντη

Α. Χατζηχαμπής

Αύγουστος 2018

Παιδί του αγνοούμενου

Ανδρέα Χατζηχαμπή

Από παιδί,
για χρόνια,
κρατούσα στα χέρια
μια φωτογραφία
του πατέρα των ονείρων μου,
τον είπαν αγνοούμενο,
μα εγώ έπαιζα μαζί του για ώρες
μέσα στο παιδικό δωμάτιο
τις μέρες των μεγάλων βροχών.

Όμως άξαφνα έφευγε
κι άφηνε στη θέση του
ένα μαύρο σκοτάδι
που τρύπωνε μες στην καρδιά.

Όμως άξαφνα έφευγε
κι άφηνε το παιχνίδι στη μέση,
χωρίς τη χαρά του τέλους
κι ένα παράπονο στα μάτια.

Με πήγε πρώτη μέρα στο σχολείο,
όμως όταν πλησίασα τη δασκάλα
άξαφνα έφυγε,
αφήνοντας το χέρι μου μετέωρο,
να κρατά μόνο τη φωτογραφία του.

Αργότερα τον σύστησα στην άνοιξη,
είχα τόσο πολλά να πω γι' αυτόν,
όμως άξαφνα έφυγε,
αφήνοντάς μου έναν βαρύ χειμώνα
και μια φωτογραφία στο χέρι.

Τον είδα που ήρθε κρυφά στα στέφανα,
χάρηκα,
ήταν σαν φως
που χόρευε μες στη χαρά του,
όμως άξαφνα έφυγε
κι άφησε στα χέρια μου
μόνο τη φωτογραφία του.

Χθες μου τον έφεραν
σε ένα μικρό κασόνι,
τον είπαν ήρωα
και τον στόλισαν
με χρώματα και σημαίες,
μα εγώ
εξακολουθώ
να κρατώ στα χέρια μου
μόνο τη φωτογραφία του
κι ένα κλωνάρι πικροδάφνης
με άνθη αιμάτινα.

«Οδυσσέας Αστέρης», Κέδρος, 2018

1. Προλογικό σημείωμα

Ένα από τα κυριότερα δικαιώματα ή ακόμα και υποχρέωση του δημιουργού είναι να «εκφέρει κάποιες σκέψεις σχετικά με τη δουλειά του», σκέψεις για την κατασκευή του λογοτεχνικού έργου και της συγγραφικής γενικότερα τέχνης.¹ Το αυτοσχόλιο αυτό είναι μια προσπάθεια για «μοίρασμα», για «δόσιμο», εκ μέρους ενός δημιουργού προς τον αναγνώστη του, χωρίς καμία κενόδοξη προσπάθεια αυτοπροβολής και αυτεγκλωβισμού. Τα κριτικά και ερμηνευτικά αυτοσχόλια ήταν και είναι μια συνήθης πρακτική στην ελληνική λογοτεχνία (βλπ. αυτοσχόλια π.χ. Κ. Παλαμά, Κ.Π. Καβάφη, Γ. Ρίτσου, Γ. Σεφέρη, Ο. Ελύτη, Κ. Μόντη, Κ. Χαραλαμπίδη) αλλά και στη διεθνή λογοτεχνία (π.χ. Ντοστογιέφσκι). Τουναντίον, όπως έχω γράψει και σε ένα βιβλίο μου «ο άνθρωπος πρέπει να απεγκλωβιστεί από το περίκλειστο εγώ του, να αγγίξει τ' αστέρια, να πιάσει το άπειρο, να ενωθεί μαζί του».² Έτσι και ο «Οδυσσέας Αστέρης», που είναι και ο τίτλος της ποιητικής συλλογής, η οποία φιλοξενεί το ποίημα «Παιδί του αγνοούμενου», είναι συμβολικός. Συμβολίζει τον αιώνιο ταξιδευτή, τον αιώνιο Οδυσσέα που παλεύει με τα κύματα, τους Πολύφημους, τις Σειρήνες, τις «λυπημένες τρικυμίες»³ για να επιστρέψει στην Ιθάκη, τη δική του Ιθάκη, ό,τι και αν αυτό συμβολίζει για τον καθένα μας. Γιατί περί επιστροφής πρόκειται. Είναι ταυτόχρονα όμως και ο Αστέρης, ο ονειροπόλος, ο οραματιστής, ο ποιητής, «που γεννήθηκε καβάλα σ' έναν στίχο»⁴. Ο άνθρωπος που παίρνει απ' τ' αστέρια το φως, όχι το δικό μας, αλλά αυτό που δεν μας ανήκει, και το μεταποιεί, το μεταπλάθει, το σκαλίζει, «λαξεύει τις λέξεις»⁵, «φτιάχνει δεμάτια από φως» και δημιουργεί. Δημιουργεί συνεχίζοντας τη μεγάλη, εκρηκτική, δημιουργία και έτσι κατορθώνει και γίνεται και αυτός ένας μικρός θεός.

Ένα από τα ποιήματα αυτής της συλλογής είναι και το υπό έμφαση ποίημα «Παιδί του αγνοούμενου». Πρωταγωνιστικό πρόσωπο του ποιήματος αυτού είναι το παιδί ενός Κύπριου αγνοούμενου πατέρα της κυπριακής τραγωδίας του 1974. Στο εν λόγω ποίημα σκιαγραφείται το δράμα και το μαρτύριο των αγνοουμένων, το οποίο προεκτείνεται-κληροδοτείται και στα παιδιά τους. Τα παιδιά των αγνοουμένων είναι κι αυτά σταυρωμένα, εφόσον σηκώνουν και αυτά τον δικό τους σταυρό του μαρτυρίου, τον δικό τους μεγάλο πόνο. Γίνεται, λοιπόν, μια μεταλαμπάδευση του εθνικού δράματος στα παιδιά των αγνοουμένων και μετέπειτα σε όλους εμάς τους Κύπριους, οι οποίοι φέρουμε χαραγμένο στο γενετικό μας υλικό, στο συλλογικό DNA μας, τον μεγάλο πόνο, το δράμα και το μαρτύριο. Τα παιδιά των αγνοουμένων ανασκάπτουν επώδυνα το συλλογικό είναι μας και βρίσκουν «τα ουρλιαχτά της λύπης», τις στοές του πόνου και «μεγαλώνουν τη θλίψη, έγκλειστοι στα λημέρια μιας επίπλαστης ελευθερίας».⁶ Το ποίημα είναι, προφανώς, μια πολιτική διαμαρτυρία για την τουρκική εισβολή, μια αγωνία για το δράμα της Κύπρου. Πέραν, όμως, από το συλλογικό δράμα, από την εθνική τραγωδία του 1974, τα παιδιά των αγνοουμένων είναι άνθρωποι που βιώνουν όλα αυτά τα χρόνια το δικό τους προσωπικό δράμα, στερούμενοι τον πατέρα τους με όλα όσα αυτό σημαίνει. Κι ο πόνος αυτός είναι «βαρύς χειμώνας», είναι «μαύρο σκοτάδι», είναι «παράπονο στα μάτια».⁷ Έτσι το ποίημα μεταποιεί τον πόνο σ' έναν λόγο αντιπολεμικό, σε μια αντιπολεμική διαμαρτυρία, σε μια έκφραση της βιωματικής πίστης στην αξία της ανθρώπινης ύπαρξης, απέναντι στις ολέθριες επιπτώσεις του πολέμου.

A. Χατζηχαμπής, Αύγουστος 2018

¹ Γαλανάκη, Ρ. (1997). «“Βασιλεύς ή στρατιώτης”; (Σκέψεις για τη μαστορική των κειμένων)», στο «Βασιλεύς ή στρατιώτης»; Σημειώσεις, σκέψεις, σχόλια για τη λογοτεχνία. Αθήνα: Άγρας, σελ. 85.

² Χατζηχαμπής, Α. (2015). *Βιοηθική του περιβάλλοντος*. Λεμεσός Κύπρος: ΚΥΚΠΕΕ.

³ Χατζηχαμπής, Α. (2018). *Οδυσσέας Αστέρης*. Αθήνα: Κέδρος – Ποίημα Τα δικά μας πηγάδια, σελ. 41.

⁴ Χατζηχαμπής, Α. (2018). *Οδυσσέας Αστέρης*. Αθήνα: Κέδρος – Ποίημα Οδυσσέας Αστέρης, σελ. 8.

⁵ Χατζηχαμπής, Α. (2018). *Οδυσσέας Αστέρης*. Αθήνα: Κέδρος – Ποίημα Παιδικό δωμάτιο, σελ. 10.

⁶ Χατζηχαμπής, Α. (2018). *Οδυσσέας Αστέρης*. Αθήνα: Κέδρος – Ποίημα Σε άγνωστα χρώματα, σελ. 18.

⁷ Χατζηχαμπής, Α. (2018). *Οδυσσέας Αστέρης*. Αθήνα: Κέδρος – Ποίημα Παιδί του αγνοούμενου, σελ. 38.

2. Πρόταση για Συστηματική συνανάγνωση

Ποιήματα:

«Στα στέφανα της κόρης του», Κ. Χαραλαμπίδη

«Παιδί με μια φωτογραφία», Κ. Χαραλαμπίδη

«Της εισβολής», Κ. Μόντη

Ενδεικτικοί άξονες συνανάγνωσης:

- α) Δείκτης 6: Ποιητικά σύμβολα και συγκινησιακή φόρτιση λέξεων.
- β) Δείκτης 24: Ιστορικότητα των λογοτεχνικών κειμένων και των ιδεών, οι οποίες αποτυπώνονται σε αυτά (Τραγωδία 1974).
- γ) Δείκτης 23: Να ερμηνεύουν [οι μαθητές] τα λογοτεχνικά κείμενα σε διακειμενική (...) προοπτική.
- δ) Δείκτης 18: Να κατανοούν [οι μαθητές] τους τρόπους με τους οποίους τα ιστορικά γεγονότα επιδρούν στη ζωή των ανθρώπων, διαμορφώνοντας την ατομική/ συλλογική συνείδησή τους.
- ε) Δείκτης 17: Να εντοπίζουν [οι μαθητές] στα κείμενα κώδικες αμφισημίας, όπως η ειρωνεία (...).

3. Εισαγωγή στην ερμηνευτική προσέγγιση

Το ποίημα ανήκει στην ποιητική συλλογή «Οδυσσέας Αστέρης», Εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα, 2018. Πρωταγωνιστικό πρόσωπο του ποιήματος είναι **το παιδί ενός Κύπριου αγνοούμενου πατέρα** της κυπριακής τραγωδίας του 1974.

Τίτλος της ποιητικής συλλογής «Οδυσσέας Αστέρης»:

Ο τίτλος της ποιητικής συλλογής «Οδυσσέας Αστέρης» είναι συμβολικός και αμφίσημος. Συμβολίζει αφενός το αιώνιο σύμβολο του Οδυσσέα του ταξιδευτή, του ανθρώπου που αγωνίζεται να επιστρέψει στην Ιθάκη του (ό,τι και αν συμβολίζει η Ιθάκη). Από την άλλη συμβολίζει τον Αστέρη, το φως, τον άνθρωπο τον ονειροπόλο, τον οραματιστή, τον ποιητή. Σύμφωνα με τον Δρα Κ. Χαράκη, «Ο Οδυσσέας Αστέρης ταξιδεύει ανάμεσα στις πραγματικές θαλάσσιες και τις συμβολικές έναστρες οδύσσειες. Ποιητική αμεσότητα, καθαρότητα γραφής, ένας διαδραστικός διάλογος Ποιητή-Χορού, γρήγορη πλοκή και το στοιχείο της περιπέτειας, μιας άλλοτε πραγματικής, άλλοτε συμβολικής και άλλοτε αλληγορικής περιπέτειας»⁸. Και αλλού ο Δρ Κ. Χαράκης σημειώνει «(...) τον Οδυσσέα Αστέρη, ο ποιητής, τον θέλει να είναι, και καπετάνιος, και ποιητής!»⁹.

Τίτλος του ποιήματος «Παιδί του αγνοούμενου»:

Ο τίτλος του ποιήματος «Παιδί του αγνοούμενου» κάνει ρητή αναφορά στο κεντρικό πρόσωπο του ποιήματος, στο παιδί ενός Κύπριου αγνοούμενου πατέρα της κυπριακής τραγωδίας του

⁸ Χατζηχαμπής, Α. (2018). *Οδυσσέας Αστέρης*. Αθήνα: Κέδρος.

⁹ Χαράκης, Κ. (2018). Οδυσσέας Αστέρης: Κριτική ανάλυση. *Περιοδικό Ανεράδα*, Τεύχος 2 (υπό έκδοση).

1974 και ταυτόχρονα παραπέμπει καίρια, συνειδητά και σκόπιμα στο ποίημα του Κυριάκου Χαραλαμπίδη, «Στα στέφανα της κόρης του», [Κ. Χαραλαμπίδη Ποιητική Συλλογή «Θόλος», 1989] (διακειμενική ετεροαναφορά), καθώς και στο ποίημα «Παιδί με μια φωτογραφία», από την ίδια συλλογή. Με αυτό τον τρόπο υιοθετείται το στοιχείο της διακειμενικότητας (δηλαδή της σχέσης και επικοινωνίας διαφορετικών ποιημάτων και διαφορετικών ποιητών), τονίζοντας τη συνέχεια, τη συνάφεια και τον διάλογο των ποιημάτων και συνεπώς της ποίησης στην πορεία του χρόνου. Το παιδί δεν κατονομάζεται (αν και πρόκειται για τον συμβολικό κεντρικό ήρωα της ποιητικής συλλογής Οδυσσέα Αστέρη), δεν είναι ένα συγκεκριμένο παιδί, αντικατοπτρίζοντας τη γενίκευση που μπορεί να γίνει για ένα οποιοδήποτε παιδί αγνοούμενου (υπάρχει ανωνυμία όπως και στο «†13-12-43» του Γ. Ιωάννου). Επιπλέον, παρόλο που το ποίημα έχει ως αφετηρία το παιδί ενός αγνοούμενου πατέρα της κυπριακής τραγωδίας, λόγω του ότι δεν εμπεριέχονται σε αυστηρό βαθμό ιστορικά στοιχεία της συγκεκριμένης τραγωδίας του 1974 (παρόλο που γίνεται έμμεση αναφορά στην ταυτοποίηση και άμεση αναφορά στην κήδευση των οστών των αγνοουμένων με τιμές ήρωα), μπορεί να γίνει γενίκευση του θέματος και σε ένα δεύτερο επίπεδο, το οποίο μπορεί να εκφράζει το παιδί ενός αγνοούμενου πατέρα οποιασδήποτε τραγωδίας, σε οποιαδήποτε χώρα. Αυτό μετατρέπει το θέμα του ποιήματος σε ένα οικουμενικό θέμα (το ζήτημα των παιδιών των αγνοουμένων), παραπέμποντας στην οικουμενική διάσταση της ποιητικής συλλογής «Οδυσσέας Αστέρης». Σύμφωνα με τη Μόνα Θεοδούλου-Σαββίδου, «Ο Οδυσσέας Αστέρης είναι μια εξαιρετική ποιητική σύνθεση που αγγίζει το οικουμενικό»¹⁰. Από την άλλη το όνομα «Οδυσσέας» παραπέμπει στην Οδύσσεια της Κύπρου, όπως και στην προσωπική οδύσσεια του παιδιού, μετατρέποντας σε διαχρονικό σύμβολο κάθε παιδί αγνοούμενου.

Χρόνος: Η σημερινή εποχή (2018), 44 χρόνια μετά την τουρκική εισβολή του 1974.

Χώρος: Η Κύπρος του σήμερα (2018)

4. Περιεχόμενο

Το ποίημα είναι οργανωμένο σε 7 στροφές, όπου κάθε στροφή (εκτός από τις ελεγειακής υφής στροφές 2 και 3) αντικατοπτρίζει διαφορετικές φάσεις στην πορεία ενηλικίωσης του παιδιού του αγνοούμενου. Εστίαση του ποιήματος είναι το δράμα των παιδιών των αγνοουμένων, ένα δράμα το οποίο, τα ίδια, το βιώνουν σε όλες τις φάσεις της ζωής τους. Το παιδί του αγνοούμενου ζει σε έναν κόσμο φανταστικό, στον οποίο ο πατέρας του είναι μαζί του, ζωντανός, αιφνιδιαστικά όμως επανέρχεται στην πραγματικότητα συνειδητοποιώντας ότι κρατά στα χέρια του μόνο τη φωτογραφία του αγνοούμενου πατέρα του. Αυτή η ξαφνική επάνοδος του παιδιού στην πραγματικότητα, όπου συνειδητοποιεί την απουσία του πατέρα του και αντιλαμβάνεται ότι έχει μόνο μια φωτογραφία στα χέρια του, γεννούν στο παιδί πολλά συναισθήματα, όπως έλλειψη, απώλεια, πικρία, λύπη, παράπονο, τα οποία σκιαγραφούν το δράμα που ζει. Το ποίημα είναι γραμμένο σε πρώτο πρόσωπο (πρωτοπρόσωπη αφήγηση), προσδίδοντας το στοιχείο της προσωπικής μαρτυρίας με έναν τόνο λυρικής εξομολόγησης (εσωτερική εστίαση).

¹⁰ Χατζηχαμπής, Α. (2018). *Οδυσσέας Αστέρης*. Αθήνα: Κέδρος.

5. Ενότητες – Στροφές

Στο ποίημα μπορούν να διακριθούν τρεις (3) ενότητες.

Ενότητα Α: Στην πρώτη ενότητα περιλαμβάνονται οι τρεις (3) πρώτες στροφές (στροφές α', β', γ') και σε αυτή σκιαγραφείται το χωροχρονικό πλαίσιο του ποιήματος, δίνονται τα κύρια πρόσωπα (παιδί και αγνοούμενος πατέρας) και φωτίζεται η απώλεια που αισθάνεται το παιδί για τον πατέρα του.

Ενότητα Β: Στη δεύτερη ενότητα περιλαμβάνονται οι επόμενες τρεις (3) στροφές (στροφές δ', ε', στ') και στην οποία τονίζεται εμφαντικά η απώλεια σε τρεις σημαντικές ηλικιακές φάσεις-γεγονότα στη ζωή του παιδιού του αγνοούμενου (πρώτη μέρα στο σχολείο, νεότητα-έρωτας, γάμος-στέφανα).

Ενότητα Γ: Στην τρίτη ενότητα περιλαμβάνεται η τελευταία στροφή (στροφή ζ'), η οποία διαδραματίζεται στο παρόν, μετά την ταυτοποίηση και την κήδευση των λειψάνων του αγνοούμενου πατέρα.

Ενότητα Α': Σκιαγραφείται το χωροχρονικό πλαίσιο του ποιήματος, δίνονται τα κύρια πρόσωπα

Στροφή α':

Στην πρώτη στροφή δίνονται οι πληροφορίες και τα κύρια πρόσωπα του ποιήματος, που είναι το παιδί, το οποίο δεν κατονομάζεται άμεσα (κατονομάζεται έμμεσα και ταυτίζεται με τον συμβολικό κεντρικό ήρωα του ποιήματος – Οδυσσέα Αστέρα, αφού παρουσιάζεται ο Οδυσσέας Αστέρας να λέει το ποίημα σε πρώτο πρόσωπο) και ο αγνοούμενος πατέρας του. Το παιδί παρουσιάζεται να κρατά στα χέρια του τη φωτογραφία του αγνοούμενου πατέρα του, παραπέμποντας στις τραγικές φιγούρες των μικρών παιδιών της εισβολής, τα οποία κρατούσαν, τα πρώτα χρόνια της εισβολής, στα χέρια τους τις φωτογραφίες των αγνοούμενων γονιών τους, αναζητώντας τους, αναμένοντας να τους αναγνωρίσει κάποιος και να τους δώσει πληροφορίες για την τύχη τους. Αν κάποιος τους είδε κάπου, αν κάποιος γνωρίζει τι απέγιναν τελικά.

Η φράση «**του πατέρα των ονείρων μου**» υποδηλώνει ότι ο αγνοούμενος πατέρας, για το παιδί του, που δεν τον γνώρισε καθόλου, ήταν κάτι ονειρικό, είχε εξιδανικευθεί, ήταν χωρίς ελλείψεις, ελαττώματα, λάθη ή παραλείψεις. Το παιδί, σε μια ουτοπική μυθοποίηση, που λαμβάνει χώρα μέσα του, είχε εξιδανικεύσει τον αγνοούμενο πατέρα του ως τον ιδανικό πατέρα, τον οποίο μπορούσε να είχε και τον οποίο έχασε. Αυτό το στοιχείο χρησιμοποιείται ως μια τεχνική, για να μεγεθύνει την έλλειψη, τη συναισθηματική απώλεια, που νιώθει το παιδί για τον πατέρα του, έναν ιδανικό πατέρα, τον πατέρα των ονείρων του. Το ποίημα εστιάζει στην απώλεια των προσώπων και όχι στην υλική απώλεια της περιουσίας, της γης και άλλων περιουσιακών στοιχείων.

Ο στίχος **«τον είπαν αγνοούμενο»** καταδεικνύει ότι για το παιδί η λέξη «αγνοούμενος» είναι μια ιδιότητα, που προσδόθηκε στον πατέρα του από τους άλλους, κάτι που παρεισέφρησε στη ζωή του από τις εξωτερικές καταστάσεις (την τουρκική εισβολή) και για την οποία ο ίδιος δεν είχε καμία επιλογή ή ευθύνη (τραγικότητα). Αναγκάστηκε από παιδί να μάθει και να βιώσει το τι είναι, τι σημαίνει, «αγνοούμενος», και να βιώσει τα τραγικά συναισθήματα αυτά για τον αγνοούμενο πατέρα του, που έχασε. Επιπλέον, για το παιδί ο αγνοούμενος πατέρας ήταν ένα φανταστικό πρόσωπο, ένα πρόσωπο που έβρισκε την ύπαρξή του μέσα στον παιδικό φανταστικό κόσμο του [ταυτολογία] και με τον οποίο **«έπαιζε μαζί του για ώρες μέσα στο παιδικό δωμάτιο, τις μέρες των μεγάλων βροχών»**. Η έκφραση **«μα εγώ»** (αντίθεση με «τον είπαν») ξεκαθαρίζει ότι το παιδί γνωρίζει ότι ο πατέρας του είναι παρών μόνο γι' αυτό και καταθέτει με πόνο ψυχής ότι μόνο αυτό βλέπει, βιώνει (με τον ψυχικό οφθαλμό ασφαλώς) τον αγνοούμενο πατέρα του. Το **«παιδικό δωμάτιο»** είναι το προσωπικό, το ιδιωτικό δωμάτιο του παιδιού, το οποίο συμβολίζει τον ιδιωτικό του χώρο, τον προσωπικό ζωτικό χώρο του παιδιού, όπου το παιδί απομονωνόταν και βρισκόταν μόνο με τον εαυτό του, τις εντελώς προσωπικές του στιγμές, όπου το παιδί βρισκόταν αντιμέτωπο με τα συναισθήματά του. Μια παιδική αθωότητα και αγνότητα σ' έναν κόσμο παιδικό. Οι **«μέρες των μεγάλων βροχών»** συμβολίζουν τις μέρες της δοκιμασίας, τις μέρες που η έλλειψη και η απώλεια γιγαντώνονταν, δημιουργώντας ανάλογα συναισθήματα στο παιδί. Οι **«μεγάλες βροχές»** συμβολίζουν και τα **«πολλά δάκρυα»** που συνόδευσαν αυτά τα έντονα συναισθήματα απώλειας και έλλειψης που ένιωθε το παιδί για τον αγνοούμενο πατέρα του. Σε συλλογικό επίπεδο, παραπέμπουν στο δράμα και τη δοκιμασία της Κύπρου (παιδί και Κύπρος συμπάσχουν).

Στροφές β' & γ':

Στη δεύτερη και την τρίτη στροφή το ποίημα εστιάζει και ελεγειακά τονίζει την απώλεια. Μια απώλεια η οποία είναι ξαφνική **«άξαφνα έφευγε»**, καθότι ενώ το παιδί βρισκόταν μέσα στον φανταστικό κόσμο στον οποίο ζούσε και έπαιζε με τον πατέρα του, όπου ο πατέρας του ήταν παρών, ξαφνικά έφευγε, **«όμως άξαφνα έφευγε»**. Ξαφνικά και αναπάντεχα το παιδί συνειδητοποιούσε την πραγματικότητα και ζούσε το δράμα του, την απώλεια, ένα **«μαύρο σκοτάδι»**, που **«τρύπωνε μες στην καρδιά»** του. Άφηνε, επίσης, **«το παιγνίδι στη μέση»**, **«χωρίς τη χαρά του τέλους»** και **«ένα παράπονο στα μάτια»**. Αδιέξοδα, αναπάντητα τα πάντα, όλα μετέωρα. Η επανάληψη του **«άξαφνα έφευγε»** γίνεται για λόγους έμφασης.

Ενότητα Β': Τονίζεται η απώλεια σε τρεις σημαντικές ηλικιακές φάσεις-γεγονότα στη ζωή του παιδιού

Στροφή δ':

Στην τέταρτη στροφή το ποίημα περιγράφει την πρώτη μέρα που το παιδί του αγνοούμενου πήγε στο σχολείο, στην ηλικία περίπου των 6 χρόνων. Ο ποιητής επιλέγει αυτή τη συγκεκριμένη μέρα, καθότι θεωρείται πολύ σημαντική μέρα για τα παιδιά, αφού τότε αφήνουν την ασφάλεια του σπιτιού τους και ξεκινούν τη σχολική τους ζωή. Για το παιδί, ο πατέρας του

ήταν «ζωντανός», αφού εκείνος τον πήρε στο σχολείο «**με πήρε πρώτη μέρα στο σχολείο**». Για το παιδί συνυπάρχει ο νεκρός πατέρας με τους ζωντανούς (εξωλογικό στοιχείο – βλπ. δημοτικό τραγούδι «Του νεκρού αδελφού», ποίημα «Στα στέφανα της κόρης του», ποίημα «Φίλιππος», ποίημα «Ονήσιλος»). Στην πιο κρίσιμη στιγμή, όμως, «**όταν πλησίασα τη δασκάλα**», όπου το παιδί αποχωρίζεται το χέρι του πατέρα του, για να πάρει το χέρι της δασκάλας του, «**άξαφνα έφυγε**». Έτσι και πάλι, και σε αυτή τη φάση της ζωής του παιδιού, το παιδί παρέμεινε με το χέρι του μετέωρο, να κρατά μόνο τη φωτογραφία του αγνοούμενου πατέρα του. Η λέξη «**μόνο**» έρχεται να ενισχύσει και πάλι την απώλεια. Η φωτογραφία στο χέρι του παιδιού δεν του είναι αρκετή. Αισθάνεται τη μοναξιά, την εγκατάλειψη. Αισθάνεται ευάλωτο να αντιμετωπίσει μόνο του αυτή τη δύσκολη στιγμή.

Στροφή ε΄:

Στην πέμπτη στροφή το παιδί αφηγείται μια άλλη σημαντική στιγμή της ζωής του, όταν βρίσκεται στη νεότητα, όταν ερωτεύεται και ζει την άνοιξη, «**τον σύστησα στην άνοιξη**». Η λέξη «**άνοιξη**» που χρησιμοποιείται επί σκοπού, συμβολίζει τη φύση στην ακμή της, την ανθοφορία, την ανανέωση, την αναγέννηση, τον έρωτα, την αισιοδοξία, την εξέλιξη της ζωής για πολλούς ποιητές στη νεοελληνική ποίηση (βλπ. Ελύτης, Μαβίλης, Σολωμός, Βρεπτάκος). Το παιδί σε μια φάση ανανέωσης, τόσο συναισθηματικής όσο και ηλικιακής (αφού βρίσκεται στη φάση της νεότητας) συστήνει τον «ζωντανό», όπως αυτό τον αισθάνεται, πατέρα του στην άνοιξη, πιθανώς στον έρωτά του, στη γυναίκα της ζωής του. Η στροφή αυτή «συνομιλεί» και με το Άσμα δ΄, Το Άξιον Εστί, Τα πάθη (Ο. Ελύτη). Η φράση «**είχα τόσα πολλά να πω γι' αυτόν**» υποδηλώνει ότι το παιδί είχε αρκετά βιώματα με τον «νεκρό» αγνοούμενο πατέρα του, τα οποία θα ήθελε να μοιραστεί με την «άνοιξη» (σύνδεσμος ζωντανών – νεκρών). Αλλά και πάλι σε αυτή τη χαρμόσυνη περίοδο, σε αυτή την αισιόδοξη περίοδο, ο αγνοούμενος πατέρας του, τον εγκαταλείπει «**άξαφνα έφυγε**» και τον αφήνει «**με ένα βαρύ χειμώνα και μια φωτογραφία στο χέρι**». Στο ποίημα χρησιμοποιείται η τεχνική της αντίθεσης: **άνοιξη – βαρύς χειμώνας** για να εκφράσει την πλήρη μεταστροφή των συναισθημάτων του παιδιού όταν έρχεται από τον φανταστικό κόσμο στον πραγματικό και βιώνει και πάλι ξαφνικά την εγκατάλειψη από τον αγνοούμενο πατέρα του.

Στροφή στ΄:

Στην έκτη στροφή γίνεται σαφής και σκόπιμη διακειμενική σύνδεση με το ποίημα του Κ. Χαραλαμπίδη «Στα στέφανα της κόρης του», Θόλος, 1989, επιλέγοντας τον στίχο «**Τον είδα που ήρθε κρυφά στα στέφανα**». Εκφράζει στη συνέχεια τα συναισθήματά τους, πρώτα τα δικά του παιδιού, «**χάρηκα**» και στη συνέχεια τα συναισθήματα του αγνοούμενου πατέρα «**ήταν σαν φως που χόρευε μες στη χαρά του**» τα οποία ήταν ταυτόσημα, χαρά και για τους δύο. Το «**ήταν σαν φως**» υποδηλώνει την άυλη φύση του νεκρού πατέρα, όπως το φως, αλλά ταυτόχρονα και με υλική υπόσταση ενός ζωντανού που «**χόρευε μες στη χαρά του**», προσδίδοντας μια αμφίσημη υπόσταση στον πατέρα, και ζωντανός (υλικός) και νεκρός

(άυλος). Όμως και πάλι ο αγνοούμενος πατέρας εγκαταλείπει το παιδί, στα στέφανα, και «**άφησε στα χέρια του παιδιού μόνο τη φωτογραφία του**».

Μπορούν να εντοπιστούν ομοιότητες και διαφορές με το ποίημα «Στα στέφανα της κόρης του». Αρχικά κάποιες ομοιότητες: Ο αγνοούμενος πατέρας έρχεται και στα δυο ποιήματα «**κρυφά**» και παρακολουθεί το μυστήριο του γάμου του παιδιού του, απομονωμένος, περιθωριοποιημένος από το πλήθος των καλεσμένων. Παρουσιάζεται και στα δύο ποιήματα η συναισθηματική κατάσταση του αγνοούμενου πατέρα, συμμετέχοντας συναισθηματικά στο μυστήριο αλλά βιώνει διαφορετικά συναισθήματα στα δύο ποιήματα. Στο ποίημα «στα στέφανα της κόρης του» ο αγνοούμενος πατέρας καμαρώνει και «σκουπίζει το ξεσκισμένο και φτωχό του δάκρυ», ενώ στο ποίημα «Παιδί του αγνοούμενου» ο αγνοούμενος πατέρας παρουσιάζεται χαρούμενος να χορεύει «μες στη χαρά του». Η χαρά είναι σημαντική στο ποίημα «Παιδί του αγνοούμενου», γιατί τονίζει τη συναισθηματική ταύτιση, συνεύρεση, με το παιδί του. Μια άλλη διαφορά είναι ότι το παιδί στο ποίημα του Κ. Χαραλαμπίδη είναι κόρη που δεν αναγνωρίζει τον πατέρα, ενώ στο εν λόγω ποίημα είναι γιος (ο πρωταγωνιστής της ποιητικής συλλογής, ο Οδυσσέας Αστέρης) που αναγνωρίζει τον πατέρα του, ο οποίος είναι ορατός μόνο στον ίδιο. Αυτό γίνεται για να υποδηλώσει την ομοιότητα της απώλειας την οποία βιώνουν όλα τα παιδιά των αγνοουμένων (κόρες και γιοι) ανεξαρτήτως φύλου. Τέλος, χαρακτηριστική διαφορά είναι ότι στο ποίημα του Κ. Χαραλαμπίδη ο ποιητής για τον αγνοούμενο πατέρα, ενώ στο υπό ανάλυση ποίημα ομιλεί σε πρώτο πρόσωπο το ίδιο το παιδί του αγνοούμενου για τον πατέρα του. Διαφορά αποτελεί, επίσης, το γεγονός ότι «Στα στέφανα της κόρης του», η κόρη ήξερε τον πατέρα της, ενώ στο εν λόγω ποίημα το παιδί δεν γνώρισε τον πατέρα του (παρόλο που είχε βιώματα). Υπάρχουν σαφώς και άλλες ομοιότητες και διαφορές, οι οποίες δεν εμπίπτουν στον σκοπό αυτής της ερμηνευτικής προσέγγισης.

Ενότητα Γ΄:

Στροφή ζ΄:

Στην τελευταία ενότητα, έβδομη στροφή του ποιήματος το παιδί αναφέρεται στο παρόν, παρόλο που χρησιμοποιεί τη λέξη «**χθες**», για να εκφράσει κάτι πρόσφατο. Η φράση «**μου τον έφεραν**» υποδηλώνει ότι κάποιιοι «άλλοι» το έκαναν, πέραν από αυτόν, δηλώνοντας μια αποστασιοποίηση από τα γεγονότα. Θέλει να εκφράσει ότι και πάλι κάποιιοι «άλλοι», και όχι ο ίδιος, ως ενεργός μέτοχος των γεγονότων, «**τον έφεραν σε ένα μικρό κασόνι**». Εκφράζει με αυτόν τον τρόπο ότι το παιδί δέχεται τις τραγικές συνέπειες ενεργειών ή παραλείψεων κάποιων «άλλων», της πολιτείας, της ηγεσίας, των ιθυνόντων. Η αναφορά στο μικρό κασόνι γίνεται για να περιγράψει τα μικρά κασόνια (αντί φέρετρων) που περιέχουν τα λιγοστά ταυτοποιημένα οστά των αγνοουμένων, τα οποία ανακαλύπτονται δεκάδες χρόνια, σήμερα 44 χρόνια, μετά την τουρκική εισβολή. Η ίδια τεχνική για τη δραματική και ειρωνική αποστασιοποίηση «έναντι των άλλων», από τα γεγονότα, τις ευθύνες και τα αποτελέσματά τους, υιοθετείται και στους επόμενους στίχους όπου αναφέρει «**τον είπαν ήρωα**» και «**τον στόλισαν με σημαίες και χρώματα**». Και πάλι γίνεται διάκριση ανάμεσα σε αυτόν (το παιδί) και στους «άλλους». Στο παιδί που χωρίς καμία ευθύνη, χωρίς να το επιλέξει, έχασε τον αγνοούμενο πατέρα του και δέχεται τις τραγικές συνέπειες της τουρκικής εισβολής, ενώ

κάποιοι άλλοι «τον είπαν αγνοούμενο», «τον έφεραν σε ένα μικρό κασόνι», «τον είπαν ήρωα» και «τον στόλισαν με σημαίες και χρώματα» (ομοιότητα με το «μας τους έφερε η θάλασσα της Κερύνειας», στο «Της εισβολής» του Κ. Μόντη). Το «μικρό κασόνι» παραπέμπει διακειμενικά στην κάσα της αμερικανικής βοήθειας για ανακομιδή των λειψάνων του παιδιού από το διήγημα του Γ. Ιωάννου «†13-12-43». Η έκφραση «τον στόλισαν με σημαίες και χρώματα» αποτελεί μια αντιπολεμική διάσταση στο ποίημα (ομοιότητα με πολλά ποιήματα, όπως π.χ. «Ελένη» του Γ. Σεφέρη, «Φίλιππος» του Τ. Σινόπουλου) και η οποία υιοθετείται στο ποίημα μπροστά στον ανθρώπινο πόνο και στην ανθρώπινη προσωπική απώλεια που βιώνει το παιδί του αγνοούμενου, ως αποτέλεσμα της τουρκικής εισβολής. Το παιδί αποστασιοποιείται από τις σημαίες και τα χρώματα μπροστά στον πόνο της προσωπικής απώλειας που βιώνει για πάνω από πενήντα τόσα χρόνια. Οι «άλλοι» (η επίσημη στάση, ψυχρή, απρόσωπη, τυπική) χάνουν το πρόσωπό τους, την ταυτότητά τους και αποστασιοποιούνται από το παιδί. Οι τελευταίοι στίχοι του ποιήματος «**εξακολουθώ/ να κρατώ στα χέρια μου/ μόνο τη φωτογραφία του/ κι ένα κλωνάρι πικροδάφνης/ με άνθη αιμάτινα**» αποτελούν την κορύφωση, ένα κρεσέντο, της έκφρασης των συναισθημάτων του παιδιού του αγνοούμενου, μια κορύφωση της συναισθηματικής φόρτισης για μια αδικαίωτη θυσία (βλπ. αδικαίωτοι αγώνες). Το παιδί βιώνει έντονα συναισθήματα απώλειας, πένθους, λύπης, πικρίας. Στο βάθος όμως φαίνεται να αργοχαράζει στη ψυχή του η ελπίδα (αναφορά στα άνθη) για δικαίωση της θυσίας του αγνοούμενου πατέρα του αλλά και της Κύπρου.

6. Μοναχικότητα του πρωταγωνιστή – παιδί του αγνοούμενου

Ο πρωταγωνιστής του ποιήματος είναι το παιδί του αγνοούμενου (Οδυσσέας Αστέρης) σε αντίθεση με το ποίημα «Στα στέφανα της κόρης του», όπου πρωταγωνιστής είναι ο πατέρας (ο αγνοούμενος). Τη μοναξιά, την απώλεια, τη λύπη, την πικρία, την εγκατάλειψη, το παράπονο, τα βιώνει το παιδί του αγνοούμενου και όχι ο ίδιος ο αγνοούμενος, όπως συμβαίνει «Στα στέφανα της κόρης του». Επίσης, το παιδί του αγνοούμενου, ζει τη μοναχικότητά του, καθότι όλα τα άλλα πρόσωπα του ποιήματος, όπως είναι η δασκάλα, η άνοιξη, οι «άλλοι» δεν φαίνεται να διαρρηγνύουν τη μοναχικότητα του παιδιού και δεν «συναντούνται», δεν «συνομιλούν» με το παιδί.

7. Το στοιχείο της έκπληξης και του ξαφνικού - αναπάντεχου

Το στοιχείο της έκπληξης και του ξαφνικού – αναπάντεχου υπάρχει διάχυτο σε όλο το ποίημα και σε όλες τις στροφές, σηματοδοτώντας τη μετάβαση από τον κόσμο του φανταστικού στον κόσμο του πραγματικού. Ενώ το παιδί φαντάζεται ότι βρίσκεται με τον αγνοούμενο πατέρα του (παίζει μαζί του στο παιδικό δωμάτιο, τον πάει πρώτη μέρα στο σχολείο, τον συστήνει στην άνοιξη, έρχεται στα στέφανα) ξαφνικά επανέρχεται στην πραγματικότητα να κρατά στα χέρια του μόνο τη φωτογραφία του. Στην τελευταία στροφή, ενώ ο πατέρας του αποκαλύπτεται ότι δεν είναι πλέον αγνοούμενος αλλά νεκρός με έκπληξη το παιδί συνεχίζει να κρατά στα χέρια του τη φωτογραφία του, αυτή τη φορά όχι για να δείξει την αναζήτηση του πατέρα του, αλλά

για να δείξει ότι συνεχίζει η απώλεια που αισθάνεται το παιδί γι' αυτόν ακόμα και μετά την κήδευση των οστών του.

Η ξαφνική και αναπάντεχη εξαφάνιση του πατέρα, ως φάντασμα, κάθε φορά που το παιδί, επανέρχεται στον κόσμο του πραγματικού (αφήνοντας στο χέρι του παιδιού μόνο τη φωτογραφία του) κορυφώνει τη συγκίνηση και εντείνει την τραγικότητα και το δράμα που ζει (σύγκρουση εσωτερικού και εξωτερικού κόσμου).

Με το εξωλογικό στοιχείο δηλώνεται ότι παρόλο που η ζωή συνεχίζεται, εντούτοις η τραγωδία της τουρκικής εισβολής και η απώλεια των αγαπημένων προσώπων είναι ανεξίτηλα χαραγμένα στη συλλογική μνήμη των Κυπρίων. Υπάρχει, όπως και στο ποίημα «Στα στέφανα της κόρης του», μια νοερή συναισθηματική επικοινωνία ανάμεσα στους ζωντανούς και στους νεκρούς της Κύπρου. Ο πόνος της απώλειας μυθοποιείται με το εξωλογικό στοιχείο.

Το ποίημα εστιάζει στην ανθρώπινη διάσταση, στα συναισθήματα και τον πόνο, στην απώλεια και την πικρία των παιδιών των αγνοουμένων και τονίζει το ηθικό χρέος των Κυπρίων να μην ξεχνούν τους αγνοούμενους και τους νεκρούς της τουρκικής εισβολής και εκφράζει τον πόνο του για το δράμα της Κύπρου.

8. Συναισθήματα που διατρέχουν το ποίημα

Το ποίημα είναι μια πολιτική διαμαρτυρία για το δράμα και την αδικία της τουρκικής εισβολής και μια αντιπολεμική διαμαρτυρία που εστιάζει στην ανθρώπινη διάσταση των συνεπειών του πολέμου, στους αγνοούμενους και στα συναισθήματα των παιδιών των αγνοουμένων. Τα συναισθήματα της έλλειψης, της απουσίας, της απώλειας, της λύπης, της πικρίας, του παράπικτου και της εγκατάλειψης διατρέχουν ολόκληρο το ποίημα.

9. Εκφραστικά μέσα

α) Αφηγηματικός χαρακτήρας ποιήματος: Το ποίημα έχει αφηγηματικό χαρακτήρα. Το ποιητικό υποκείμενο είναι το παιδί του αγνοούμενου, το οποίο αφηγείται σε πρώτο (α') πρόσωπο ενικού και εξιστορεί τα γεγονότα. Η χρήση του πρώτου (α') προσώπου ενικού (πρωτοπρόσωπη αφήγηση) και ο εξομολογητικός τόνος προσδίδουν αμεσότητα, ζωντάνια, ζηρηρότητα, ενδιαφέρον, και παραστατικότητα στην αφήγηση. Η αφήγηση με τον τρόπο αυτό εμπεριέχει το στοιχείο της προσωπικής μαρτυρίας και προκαλεί συγκινησιακή φόρτιση στον αναγνώστη (δέκτη), αφού παρακολουθεί και βιώνει προσωπικά βιώματα του ποιητικού υποκειμένου (πομπού). Ακολουθεί τον αυτοδιηγητικό τρόπο γραφής, αφού το παιδί του αγνοούμενου είναι το ίδιο πρωταγωνιστής της αφηγούμενης ιστορίας. Ως στάδια της αφήγησης μπορούν να διακριθούν η Δέση: χωροχρονική εξομολόγηση παιδιού (στροφές α'-γ'), η Κορύφωση (προοδευτική): πρώτη μέρα στο σχολείο, άνοιξη, στέφανα (στροφές δ'-στ') και η Λύση: κήδευση ταυτοποιημένων οστών του πατέρα (στροφή ζ').

β) Γλώσσα: Το ποίημα είναι γραμμένο σε γλώσσα που χαρακτηρίζεται από τα γνωρίσματα της νεωτερικής/μοντέρνας ποίησης: Η γλώσσα είναι απλή, ο στίχος ελεύθερος, υπάρχει έλλειψη μέτρου και ομοιοκαταληξίας, το ποίημα προσεγγίζει τον πεζό λόγο, κυριαρχούν οι εικόνες, υπάρχει αμφισημία ή πολυσημία με εικόνες υπέρλογες ή και σύμβολα που δεν μπορούν να αναχθούν σε καθολική αναγνώριση και αποδοχή (π.χ. μαύρο σκοτάδι, χειμώνας, φως, χρώματα, σημαίες, κλωνάρι πικροδάφνης, άνθη αιμάτινα).

γ) Αντιθέσεις: Οι αντιθέσεις χρησιμοποιούνται από τον ποιητή για να εντείνουν την τραγικότητα, τη συγκινησιακή φόρτιση, να ενδυναμώσουν την παραστατικότητα και για να προσδώσουν ζωντάνια και αμεσότητα.

αγνοούμενος ≠ μα εγώ έπαιζα μαζί του μέσα στο παιδικό δωμάτιο

τον είπαν ≠ μα εγώ

επίσημη στάση ≠ προσωπικά βιώματα, προσωπικό δράμα

φυσική/πραγματική παρουσία παιδιού ≠ μεταφυσική παρουσία αγνοούμενου πατέρα

αγνοούμενος = ζωντανός πατέρας (όλο το ποίημα εκτός από την τελευταία στροφή) ≠ νεκρός πατέρας (τελευταία στροφή)

ζωή ≠ θάνατος

λύπη ≠ χαρά

δ) Ειρωνεία: Η ειρωνεία (δραματική ειρωνεία) η οποία αξιοποιείται ως εκφραστικό μέσο στο εν λόγω ποίημα λειτουργεί με ελλειπτικότητα και συμπύκνωση. Στοιχεία ειρωνείας μπορεί να θεωρηθούν η έμμεση αναφορά στους «**άλλους**»: «**τον είπαν αγνοούμενο**», «**τον έφεραν σε ένα μικρό κασόνι**», «**τον είπαν ήρωα**» και «**τον στόλισαν με σημαίες και χρώματα**». Αυτό το εκφραστικό μέσο εμπεριέχει μια δραματική ειρωνεία όπως τη βιώνει το παιδί, καθότι οι ενέργειες των «**άλλων**» φαίνεται να έχουν μια πιο επιφανειακή, ίσως δευτερεύουσα, σημασία για το παιδί, το οποίο βιώνει το προσωπικό δράμα του, βιώνει τον μεγάλο πόνο της απώλειας του πατέρα του. Η ειρωνεία αυτή (βλπ. π.χ. «**Αλεξανδρινοί Βασιλείς**») λειτουργεί με ελλειπτικότητα και συμπύκνωση καθότι αυτό το «**τον είπαν..**», «**τον έφεραν...**», «**τον στόλισαν...**» μπορεί να υπονοεί πολλά άλλα τα οποία δεν αναφέρονται (ελλειπτικότητα) και τα οποία υπονοούνται και αναδύονται στον αναγνώστη με συμπύκνωση.

ε) Υπερρεαλισμός και Υπερβατικό στοιχείο: Το υπερρεαλιστικό στοιχείο είναι έντονο στο ποίημα με τη χρήση του εξωλογικού στοιχείου: πατέρας: ζωντανός/αιχμάλωτος-νεκρός, ορατός-φάντασμα. Το μαύρο σκοτάδι που τρυπώνει μες στην καρδιά, τα αιμάτινα άνθη στο κλωνάρι πικροδάφνης, οι μεγάλες βροχές, το φως που χόρευε μες στη χαρά του είναι

παραδείγματα υπερρεαλιστικών στοιχείων που εμπεριέχει το εν λόγω ποίημα. Μπορούμε να αισθητοποιήσουμε αυτές τις υπερρεαλιστικές εικόνες; Η εμφάνιση και η εξαφάνιση του αγνοούμενου πατέρα είναι ένα πρωταγωνιστικό υπερβατικό στοιχείο σε όλο το ποίημα, το οποίο λειτουργεί, πάντα σε συμβολικό επίπεδο, και ως αποκατάσταση της αδικίας να χάσει το παιδί τον πατέρα του. Και σε αυτή την περίπτωση, όπως και στο ποίημα «Στα στέφανα της κόρης του», η ποίηση γίνεται φορέας δικαιοσύνης και διορθώνει την αδικία που υπέστησαν οι πρωταγωνιστές από την τουρκική εισβολή [βλπ. την έννοια της δικαιοσύνης ως αποκατάστασης της διασαλευθείσας από τη διάπραξη της ύβρης ηθικής τάξης στα «κυπριακά», κυρίως, ποιήματα του Σεφέρη, π.χ. «Νεόφυτος ο έγκλειστος μιλά», «Σαλαμίνα της Κύπρου»]. Επίσης, «**το φως που χόρευε μες στη χαρά του**», είναι μια αναφορά στην ελευθερία και τη ζωή (παιδιού και Κύπρου), σε αντίθεση με το «**μαύρο σκοτάδι**» και τον «**βαρύ χειμώνα**».

στ) Συμβολισμός: Στο εν λόγω ποίημα σε αρκετές περιπτώσεις, τα αντικείμενα-πράγματα του εξωτερικού κόσμου και τα στοιχεία της φύσης χρησιμοποιούνται ως σύμβολα για να αποδώσουν συναισθήματα, ψυχικές διαθέσεις, καταστάσεις, «το εσωτερικό τοπίο». Μερικά σύμβολα που χρησιμοποιούνται στο ποίημα είναι τα πιο κάτω:

παιδικό δωμάτιο: συμβολίζει τον ιδιωτικό ζωτικό χώρο του παιδιού, τις προσωπικές στιγμές του, όταν βρίσκεται μόνο με τον εαυτό του. Μια παιδική αθωότητα και αγνότητα, σε έναν κόσμο παιδικό.

μεγάλες βροχές: συμβολίζουν και τα «πολλά δάκρυα» που συνόδευσαν αυτά τα έντονα συναισθήματα απώλειας και έλλειψης που ένιωθε το παιδί για τον αγνοούμενο πατέρα του. Σε συλλογικό επίπεδο, παραπέμπουν στο δράμα και τη δοκιμασία της Κύπρου (παιδί και Κύπρος συμπάσχουν).

μαύρο σκοτάδι: συμβολίζει τη βαθειά θλίψη που τρύπωνε μες στην καρδιά του παιδιού, αλλά και σύμβολο θανάτου, σκλαβιάς (από Τούρκους), αφού το παιδί και η Κύπρος συμπάσχουν.

άνοιξη: συμβολίζει πιθανώς τον έρωτα του παιδιού, τη γυναίκα με την οποία ερωτεύτηκε, συμβολίζει ταυτόχρονα και την αναγέννηση, την ελπίδα, την ελευθερία, τόσο για το παιδί (στην προσωπική του βιωτή) όσο και για την Κύπρο (ομοιότητα παιδιού και Κύπρου).

βαρύς χειμώνας: συμβολίζει τα έντονα συναισθήματα λύπης και απώλειας

φως: συμβολίζει την ελπίδα, τη χαρά, τη σωτηρία

κλωνάρι πικροδάφνης: συμβολίζει την πικρία, τη θλίψη

αιμάτινα άνθη: συμβολίζει το αίμα και τα βασανιστήρια του αγνοούμενου πατέρα (και της Κύπρου). Τη θυσία του αγνοούμενου πατέρα και εμμέσως παραπέμπουν στη σταυρική θυσία του Κυρίου και στον σταυρό του Κυρίου, που στολίζεται με άνθη, τα οποία βάφονται με το αίμα Του Κυρίου. Τα άνθη, επίσης, έχουν και κάποια θετικότητα, καθώς είναι σύμβολο

αναγέννησης και ελπίδας, αφήνοντας μια διάσταση ελπίδας ότι θα δικαιωθεί η θυσία του αγνοούμενου πατέρα αλλά και η Κύπρος.

ζ) Εικόνες: Σε όλο το ποίημα υπάρχουν μια σειρά από εικόνες, οι οποίες περνούν σαν μια κινηματογραφική ταινία μπροστά από τα μάτια του αναγνώστη. Το παιδί που παίζει μέσα στο παιδικό δωμάτιο, το παιδί που πάει πρώτη μέρα στο σχολείο, ο αγνοούμενος πατέρας που έρχεται κρυφά στα στέφανα του παιδιού του, τον φέρνουν μέσα σε ένα μικρό κασόνι είναι εικόνες που «μιλούν» στον αναγνώστη. Ο πατέρας, στον κόσμο της παιδικής αθωότητας, έστω και νοερά, ως μια τήρηση χρέους από μέρους του πατέρα, είναι παρών σε όλες τις σημαντικές στιγμές του παιδιού.

η) Θεατρικότητα: Η θεατρικότητα είναι διάχυτη σε όλο το ποίημα. Σχεδόν σε όλες τις στροφές (πλην της 2^{ης} και της 3^{ης}) ενυπάρχει έντονα το θεατρικό στοιχείο το οποίο προσδίδει παραστατικότητα στο ποίημα και εντείνει την τραγικότητα του παιδιού το οποίο βιώνει τις συνεχείς εμφανίσεις και εξαφανίσεις του αγνοούμενου πατέρα του. Πρωταγωνιστής, πρόσωπα, σκηνικό, εικόνες, εσωτερικός μονόλογος (βλπ. πιο πάνω) συμβάλουν στην θεατρικότητα αυτή.

θ) Επανάληψη: Η επανάληψη του «άξαφνα έφυγε», «άξαφνα έφυγε» είναι ένα εκφραστικό μέσο που εμφανίζεται πέντε (5) φορές στο ποίημα και το οποίο χρησιμοποιεί ο ποιητής, για να προσδώσει έμφαση στην απώλεια, στην ξαφνική απώλεια, όταν το παιδί επανερχόταν αιφνιδιαστικά στον κόσμο του πραγματικού.

ι) Ρεαλισμός: Το ποίημα χαρακτηρίζεται από καθημερινές ρεαλιστικές περιγραφές (π.χ. τον είδα που ήρθε κρυφά στα στέφανα, χθες μου τον έφεραν σε ένα μικρό κασόνι-ωμή πραγματικότητα, με πήρε πρώτη μέρα στο σχολείο) οι οποίες όμως διακόπτονται αιφνιδιαστικά από υπερρεαλιστικές πινελιές, όπως είναι το «μαύρο σκοτάδι που τρύπωνε μες στην καρδιά», το «φως που χόρευε» το «κλωνάρι πικροδάφνης με άνθη αιμάτινα» (πρόκειται και για μεταφορές, βλπ. πιο πάνω).

10. Επίλογος

Πέραν από τα πιο πάνω αυτοσχόλια, που συμβάλλουν στην ερμηνεία του ποιήματος, η ποίηση παραμένει στο βάθος των πραγμάτων μια εντελώς εσωτερική διαδικασία, που αρχίζει από την πρώτη ανάγνωση ενός ποιήματος και συνεχίζεται με τις εσωτερικές πνευματικές διεργασίες ερμηνείας και εσωτερίκευσης μέσα στη ψυχή του κάθε αναγνώστη. Τα προσωπικά

στοιχεία του κάθε αναγνώστη, το φως και οι σκιές του, οι λόφοι και οι χαράδρες του «έσω πλανήτη»¹¹ του, είναι που θα ερμηνεύσουν το κάθε ποίημα με μοναδικό τρόπο, που θα κάνουν το κάθε ποίημα ένα προσωπικό βίωμα για τον κάθε αναγνώστη ξεχωριστά.

Πηγές

Ορφανίδης, Ν., Γαλάζης, Λ., Αντωνέλλος, Σ., Πόρακου, Μ., Παπακυριακού, Κ. (2018). *Δείκτες Επιτυχίας και Δείκτες Επάρκειας - Λογοτεχνία Γ' Λυκείου Κοινού Κορμού*. Λευκωσία:

Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού. Ανασύρθηκε στις 22/7/2018 από:

http://archeia.moec.gov.cy/sm/212/ap_deiktes_eparkeias_epitychias.zip

Πετρίδης, Α. (2014). Kyriakos Charalampides and the House of Atreus: Four Poems. *Λογείον* 4: 280-293.

Πυλαρινός, Θ. (2009). *Για τον Χαραλαμπίδη*. Λευκωσία: Αιγαίον.

Στόκκου, Ν. (2018). *Ερμηνευτικές Σημειώσεις για το ποίημα «Στα στέφανα της κόρης του» Κ. Χαραλαμπίδη* (αδημοσίευτο υλικό).

Φωστιέρη, Α. & Νιάρχος, Θ. (2015). Σε β' πρόσωπο. Μια συνομιλία με τον Κυριάκο Χαραλαμπίδη. *Η Λέξη*: 163, 419.

Χαραλαμπίδης, Κ. (2014). «Στα στέφανα της κόρης του» - Αυτοσχόλιο. *Νέα Παιδεία* 151: 84 - 94.

Χαραλαμπίδης, Κ. (2017). «Στα στέφανα της κόρης του». *Σύναξη* 141: 10-18.

Χριστοφόρου, Μ. & Χατζηγεωργίου, Ν. (2018). Κ. Χαραλαμπίδης, «Στα στέφανα της κόρης του» - Κ. Μόντης, «Της εισβολής»: Διδακτική πρόταση – ερμηνευτικά σχόλια. Ανασύρθηκε στις 22/7/2018 από:

http://archeia.moec.gov.cy/sm/297/sta_stefana_tis_koris_tou_tis_eisbolis_ermineftika_scholia.pdf

---

¹¹ Χατζηχαμπής, Α. (2018). *Οδυσσέας Αστέρης*. Αθήνα: Κέδρος – Ποίημα Ο έσω πλανήτης, σελ. 34.